

בפרשה ויגש באה לסיימה פרשת מחלוקת יוסף ואחיו, בהתגלות יוסף אליהם "אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי מצרימה" (מה,ד), ויוסף פייס את אחיו וסלח להם על מכירתו "כי למחיה שלחני אלוקים לפניכם לשום לכם שארית בארץ ולהחיות לכם לפליטה גדולה" (מה,ה). המפרשים עמדו על השאלה מדוע יוסף התנכר לאחיו, ולא גילה להם שהוא יוסף, ויותר קשה מדוע לא שלח להודיע לאביו שהוא חי, והשאיר אותו בצער אבילות עליו ימים רבים (עיין רמב"ן, עקידת יצחק, אברבנאל).

אזכיר כאן את תרוצו של אור החיים הקדוש ([בראשית מה](#),מו), שבהמשך נעיין בה, וזה לשונו: "ונראה כי טעמו של יוסף טעם לשבח, והוא... הנך רואה כי אם היה מודיע מקודם ליעקב כי הוא חי, היו מתאזרים ובאים ומאבדים אותו מן העולם... ובה אין להאשימו ליוסף על הדבר, ונכון". באור דבריו, מפני שמחלוקת האחים עם יוסף היתה בעיני האחים מחלוקת אידיאולוגית, לדברי חז"ל הם שפטו אותו למיתה, וצרפו את השכינה עמהם לפסק דינם, מפני שחשבו שיוסף רוצה להרחיקם מנחלת יעקב הגשמית והרוחנית, וכל זמן שלא נתישבה דעתם בענין המחלוקת, חשש יוסף מפניהם שמא ירצו לאבדו מן העולם, ובפרט שהאחים ידעו כמה מצטער אביהם על אבידת יוסף, וכשיודע לו ענין המכירה, הוא עלול לקללם ולדחותם מעליו, וכל זה מסכן את יוסף, ומקשה את גילוי עליהם.

ובהמשך לכך, יש להעלות שאלה נוספת, איך האחים לא הכירו את יוסף? ואע"פ שהוא התנכר אליהם עדין אין זה מסביר איך האחים לא יכלו לזהות את אחיהם? וחז"ל ענו שיצא בלא חתימת זקן, ועתה הוא עם חתימת זקן. ואין זה מספיק לענות על הקושי הנ"ל, וכך והקשה אור החיים הקדוש ([בראשית מב,ח](#)) וזה לשונו: "ויכר יוסף... פי' הגם שהוא הכירם לצד שהניחם בחתימת זקן ומטבע אנושי כשתולד הידיעה בלבא' מהשנים גם בלב השני יתעורר בחינת הזכרון כי הלבבות יגידו סודות נעלמים כאומרם ([משלי כ"ז](#)) כמים הפנים לפני כן לב האדם לאדם, וידקדקו בעינים במצח בדבור והידיעה הולכת וגודלת עד שישלים הבחון, אף על פי כן מודיע הכתוב שהם לא הכירוהו, והטעם לצד ראותו ברום המעלות החליטו הבחינה והרחיקו מלבם מחשוב דבר זה".

ויש להוסיף לקושיתנו את כל הסימנים שהראה להם יוסף שהיו יכולים לזהות אותו, שידע את כל המוצאות אותם, דבר שאיש לא היה יכול לדעת מלבד אחד בני המשפחה. כגון "הוא אשר אמרתי מרגלים אתם" (מ"ב, י"ד) וברש"י שם "להרוג בני העיר באתם מנחש אני בגביע" ורמז להם שיודע על כך ששמעון ולוי הרגו את אנשי שכם, ולכן אסר את שמעון לעיניהם, וכן בפעם השניה שהגיעו ביתה יוסף הושיבם "הבכור כבכורתו והצעיר כצערתו ויתמהו האנשים איש אל רעהו" (מ"ג, ל"ג). כל זה היה יכול לעוררם להבין שזה יוסף, ובכל זאת לא הכירוהו.

במדרש על הפסוק "ויגש אליו יהודה", יש תאור על הדו-שיח שבין יוסף ויהודה לפני שיוסף נתגלה אל אחיו, שבו יוסף מגלה בקיאות בכל מה שהתרחש בקרב משפחת יעקב, דבר שאיש זר אינו יכול לדעת זאת, כגון שהוא יודע שיהודה הוא גרם את מכירתו. יתרה מזאת, גם בזמן ההתגלות של יוסף, אמרו חז"ל שהיה יוסף קורא יוסף יוסף! והיו מסתכלים בארבע פינות הבית לחפשו ולא ראוהו. עד שאמר להם "אני יוסף אחיכם", ולא האמינו לו עד שאמר "כי פי המדבר אליכם" - בלשון הקודש, והראה להם שהוא מהול.

כל זה אומר דרשני, מדוע לא הכירוהו?

ונראה שהסיבה לכך היא פנימית ועמוקה יותר, מפני שהאחים באמת לא הכירו את יוסף אחיהם מבחינה פנימית, מה הם מידותיו המיוחדות ולמה הוא מיועד בחייו. וכדי להבין זאת, יש להתבונן ביעוד המיוחד של בניה של רחל לעומת בניה של לאה ששורשו בשתי האמהות שבנו שתיהן את בית ישראל. (והדברים נתבארו הארוכה בדרשות על פרשיות אלו).

מובא במדרש: שרחל נטלה פלך שתיקה, ויצאו כל בניה כיוצא בה בעלי שתיקה, ולא נטלה פלך הודיה, ויצאו כל בניה כיוצא בה בעלי הודיה. ולפי זה לרחל נולד יוסף הצדיק, שמידת השתיקה היא מוכיחה על כח ההתגברות על היצר, ומידת הבעל - תשובה שכולל את כל המציאות כולה שמעלה אותה לקדושה. ולכן ממנה יצאה מלכות ישראל, וגם כהונה שעליהם מוטל עבודת הקורבנות בבית המקדש, להעלות את הגשמיים, ותפילה איקרי עבודה שבלב, שעניינה תיקון "חיי שעה" של עולם הזה.

שורש המידות הללו של רחל ולאה, נובעות ממה שמיועד מלכתחילה ליעקב ועשו, "יעקב איש תם יושב אהלים" ו"עשו איש יודע ציד איש שדה" ואם היה עשו זוכה היה מקבל את ברכות אביו ל"טל השמים ושמי הארץ" ומעלה הכל לקדושה. ואז הוא היה מקבל את מידת המלכות "הוה גביר לאחיר והשתחוו לך בני אמך", אבל הואיל והוא היה רשע, ומכר את בכורתו, ונקרא בפי חז"ל "ישראל מומר" (קידושין), לכן יעקב קבל את ברכותיו. ואכן אנו מוצאים שיעקב לאחר הברכות לובש צורה אחרת של "הקול קול יעקב והידיים ידי עשו", הוא יוצא לגלות אל לבן ורועה את צאנו בשדה, ומתמודד עם עולם השקר, ובו הוא מתגלה בכל צדקותו, "עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי". אחר כך מתמודד עם שרו של עשו וגם עמו ידו על העליונה, ואז הוא מקבל שם חדש "ישראל" - "כי שרית עם אלוקים ועם אנשים ותוכל", שם זה מסמל את הבחינה החדשה שלו (ישראל בגימטריא יוצא יעקב+שטן, שכלולה בו מידתו של עשו, שהעלה אותה לקדושה).

והנה האמהות שלנו היו מיועדות לשני האחים. "הגדולה לגדול (לעשו) והקטנה לקטן (ליעקב)", וזה היה לפי מידותיהם המיוחדות אולם כיון שיעקב קבל את הברכות של עשו, קבל גם את לאה. ומעתה המלכות עתידה לצאת ממנה, כדוד שהיה "אדמוני" - לכאורה כעשו אבל עם "יפה עינים". נראה ששני המהויות הללו הקיימות אצל יעקב ורמזות בשתי שמותיו הם הסיבה למחלוקת יוסף ואחיו. וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקנים הוא לו" (לג,ג). פרש"י ואונקלוס תרגם: "בר חכים הוא ליה, כל מה שלמד משם ועבר מסר לו", כלומר יעקב מרגיש שיוסף הוא ממשיך דרכו ומעביר לו את כל תורתו. "אלה תולדות יעקב יוסף" - פרש"י "מ"א דורש תלה הכתוב תולדות יעקב ביוסף, מפני כמה דברים, אחת שכל עצמו של יעקב ללא עבד אצל לבן אלא ברחל ושהיה זיו איקונין של יוסף דומה לו וכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף: זה נשטם וזה נשטם; זה אחיו מבקשים להרגו וזה אחיו מבקשים להרגו וכן הרבה בב"ר".

לפי זה מחלוקת יוסף ואחיו מזכירה את מחלוקת יעקב ועשו, ואם כן נולד החשד שמא גם סופה של המחלוקת בין האחים תהיה כשל יעקב ועשו, שעשו נדחה מכלל ישראל, ויעקב נטל את חלקו ומזה חששו האחים. (רמז לדבר שיוסף הוציא את דבתם רעה אל אביהם בשלוש עבירות; אבר מן החי, עריות, מזלזלין בבני השפחות. הקשר בין הדברים הוא שדן אותם כבני נח).

זו הסיבה לכך שראובן בלבד יצועי אביו, שהעביר מטתו לאהל בלהה שפחת רחל לאחר מיתת רחל, מפני שראה בכך פגיעה באמו כאילו אינה שוות ערך לרחל, ואם כן זה מעלה את החשש שיעקב אבינו ידחה אותם מנחלתו הרוחנית. (אח"כ כשראובן מתחרט על מכירת יוסף הוא יושב גם כן בשקו ותעניתו על בלבול יצועי אביו, מפני שהא בלה תליא).

וכך אפשר להסביר את זה שהאחים זלזלו בבני השפחות, ובמיוחד את בלהה שיעקב קרבה אליו יותר

מאמם, ולעומתם יוסף "נער את בני בלהה ואת בני זילפה נשי אביו" שהם לו כנשים ולא כשפחות, כנגד זלזול האחים שזלזלו בהם.

החלומות של יוסף דברו על כך שהאחים עתידים להשתחוות לו, היינו שהוא יזכה למלוך עליהם, בעוד שמקובל היה אצלם שהמלכות תהיה אצל בניה של לאה, וא"כ זה חזק אצלם ההרגשה שיוסף מוציא דבתם רעה אל אביהם כדי לדחותם כמו שעשו נדחה מבית יצחק. ולכן אמרו חז"ל שהאחים דנוהו למיתה וצרפו שכינה עמהם לפסק דינם, שדינו כרודף אחריהם להמיתם מיתת הנפש.

והנה אם נחלק את התפקידים של האחים מבניה של רחל ולאה, לפי התכונות המיוחדות לשתי האמהות שמתאמות ליעקב לפי שתי שמותיו, רחל- ליעקב איש תם יושב אהלים, ולאה- לישראל כי שרית עם אלקים ועם אנשים ותוכל, היה יוסף נשאר "בן זקנים"- בר חכים, שלומד באהלה של תורה מיעקב את כל תורתו, והאחים רועי צאן, ונוהגים מנהג מלכות והנהגה כשאר ענינים בדרך התורה. אולם ההשגחה הועדה ליוסף תפקידים נוספים והוא ירד למצרים, והתמודד שם עם כל הנסיונות הקשים ושמר על יהדותו ושמיירת המצוות, כמו יעקב אביו שהיה עם לבן ושמר תרי"ג מצוות. עד שנעשה משנה למלך מצרים, ונהג במלכות והשביר בר לכל הארץ, וכשהאחים פגשו אותו לא היו יכולים לזהות אותו, בגלל שלא תארו לעצמם שיוסף יכול להתמודד עם הוויות עוה"ז, ובודאי לא לנהוג במידת הנהגה ומלכות.

ובאמת יוסף הלך גם בענין זה בעקבות אביו שנשא בשני הנהגות לפי שתי שמותיו יעקב וישראל, וכן יוסף היו לו שתי שמות: אסף ויוסף, אמו קראה לו "אסף" ע"ש "אסף אלקים את חרפתי"- והוא מסמל את המשך דרכה של רחל במצוי מידת צדיק שבו, ולאחר מכן קראה לו יוסף לאמר "יוסף ה' לי בן אחר" רצונה לומר בן במהות אחרת, תוספת למה שהייתה היא, והוא מרמז למידה של מלכות שהייתה בו.

והנה אמרו חז"ל שכאשר לאה ילדה את דינה, היא התפללה שתלד בת כדי שלא תקופח רחל, שיהיה לו בנים פחות מהשפחות. והוסיף בתרגום יונתן בן עוזיאל, שלא הרתה את יוסף, ורחל את דינה, ונתחלפו העוברים, וילדה רחל את יוסף. נמצא שבכח יוסף הוא בנה של לאה וכך קבל את כח המלכות שבה. נוסף לכך רחל הייתה באותו זמן לפני שילדה את יוסף בהרגשה שהיא הולכת להפסיד את יעקב שאין לה בנים, וחששה שמא תפול בגורלו של עשו הרשע, ואז נפקדה, (כפי שכתב רש"י על הפסוק "ויזכור אלקים את רחל"), נמצא, שהיא הייתה באותה שעה כלאה, שהרגישה עצמה שנואה ואם כן רכשה באותה שעה את המידה המיוחדת ללאה שהייתה בעלת הוודיה, ובעלת תשובה, וכך ילדה את יוסף שכלל גם מידה זו שהייתה אצלה. ובמידה זו יוסף נתגלה בהיותו במצרים. ולעומת יוסף אנו מוצאים גם אצל יהודה חלוקי תפקידים. "ואת יהודה שלח לפניו גושנה" (מ"ו כ"ח) ופרש"י "להורות לפניו לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה". מפני שיש התכללות של יוסף ביהודה.

מובא במדרש רבה "מים עמוקים תבונה בלב איש ואיש תבונות ידלנה - זה יהודה. אולם "שם משמואל" מביא בשם הזוהר - זה יוסף, כי כמו שיהודה היה צריך להכיר את מידתו של יוסף, כך יוסף הכיר את יהודה על כל תכונותיו. במדרש כל מה שעשה יהודה היה פיוס ליוסף, פיוס לאחיו, ועל ידי זה למד להכירו.

אנו מוצאים אצל בעלי המחשבה דעות הפוכות ביחס לחלוקת התפקידים של יוסף ויהודה. יש הרואים ביוסף בטוי לסגולה היהודית, וביהודה בטוי לכח התורני. כך הראי"ה זצ"ל בהספד על הרצל ראה בו כעין משיח בן יוסף שדואג לחלק הלאומי של האומה, והוא עצמו בדרשות שלו "במדבר שור" על פרשת וישב כתב שיוסף מסמל את הצד התורני שבאומה, ויהודה את הצד הסגולי הלאומי. ונראה לומר שבאמת יוסף כולל בו את שתי הבחינות הללו, וכן יהודה אלא שלפי סדר הספירות של הקבלה יוסף הוא מידת יסוד שהוא "דוכרא" ודוד הוא מידת מלכות "נוקבא", היינו שיוסף הוא נותן את

היסוד הערכי, והוד שהוא במידת המלכות קולט את היסוד הזה, ומפעיל אותו למעשה "וה' עמו"- "שהלכה עמו בכל מקום". ולכן משיח בן יוסף בא לפני משיח בן דוד, וכמו ששאל המלך קדם לדוד המלך.

וההצלחה האמיתית תהיה ביחוד הכוחות של ענף עץ יוסף וענף עץ יהודה שיהיו לאחד כפי שמובא בהפטרה.

אמרו חז"ל על הפסוק: "איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני" ([אסתר ב'](#)) היו השבטים מתגרים זה בזה, וכל אחד רוצה לומר שבזכותו ארע הנס. בנימין- בזכות מרדכי שבא מבנימין ויהודה בזכות דוד שלא הרג את שמעי שממנו נולד מרדכי שהביא את הנס הזה. ובאמת בייחוד שני הכוחות של השבטים הגיעו לידי נס זה. אלא שכאן הכח הבולט ביותר הוא של בנימין, מפני שהיה נס שבחו"ל, וכן בגלל שאין עשו נופל בידי בניה של רחל. אולם בארץ ישראל יהיה "דוד נשיא עליהם".